

УДК 343.9.01

DOI <https://doi.org/10.32782/npuuola.v33.2023.2>*А. С. Гупалюк*

КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАСЛІДКІВ І РЕЗУЛЬТАТІВ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЙОГО МЕТИ

Постановка проблеми. Між структурою особистості злочинця та структурою злочину існує взаємна залежність. Особа злочинця є серцевинним елементом при вивченні мотивації вчинення злочину. Визначення типових рис особистості злочинця, які мають зв'язок з його наслідками, дає змогу для виділення типових ознак та властивостей злочинця, які можуть бути використані для оптимізації розслідування. Наслідки злочину, власне, є тією категорією, яка постає перед слідчим наочно – на різних етапах розслідування. Водночас, від кваліфікації слідчого залежить, яким чином наслідки будуть оцінені та класифіковані. Це означає, що один і той самий наслідок може мати різні пояснення в уяві слідчого, відповідно, наслідку приписується одразу декілька причин, з яких не всі виявляться правильними, що, звісно ж, ускладнює пізнавальний процес в ході розслідування. Це також означає, що причина, яка привела до злочинного результату, може бути неправильно встановлена, що веде до провалу слідства. Це й робить питання правильної оцінки наслідків злочину таким актуальним для діяльності слідчого.

Можна виокремити вітчизняних дослідників, які приділили увагу питанням співвідношення наслідків та мети злочину в своїх працях: Ю. П. Аленін, В. П. Бахін, В. І. Борисов, Л. П. Брич, Т. В. Варфоломеева, П. А. Воробей, О. І. Груздь, М. В. Гедз, В. П. Колмаков, А. І. Тадеуш, В. В. Тіщенко, А. А. Чикиренда, В. Ю. Шепітько, Г. В. Щербакова тощо.

Метою даної статті є дослідження, співставлення та співвідношення наслідків і результатів вчинення злочину для встановлення його мети, що в подальшому допоможе процесу розслідування та вірній кваліфікації вчиненого суспільно небезпечного діяння.

Виклад основного матеріалу. Встановлення наслідків злочину є своєрідною «точкою входу» в розслідування, з криміналістичної точки зору. За допомогою встановлення та формулювання наслідків та результатів вчинення злочину слідчий може сформулювати версії стосовно мотивації злочинця, а відтак, його індивідуальні риси, що може сприяти звуженню кола підозрюваних.

Наслідки злочину є предметом дослідження не тільки в теоретичній площині – як поняття криміналістичної характеристики злочину, але й має практичний вимір. На

практиці, дослідження наслідків злочину дозволяє втілювати в життя нові підходи, пов'язані з систематизацією знань стосовно окремих видів злочинів, для оптимізації процесу розслідування, у взаємному зв'язку з тактикою та технікою.

Наслідки потрібно правильно встановити і кваліфіковано оцінити. Таким чином, якщо вони були правильно оцінені, це слугує сприятливим підґрунтям для проведення подальших слідчих дій. До цього варто додати і те, що за наслідками злочину, як результатами суспільно небезпечного діяння, можливо констатувати, наявна чи відсутня сама подія злочину. Крім цього, оцінка наслідків злочину відбувається в ситуаційному контексті, тобто, в конкретних умовах, або обставинах (місце, час, дата, погодні умови тощо), що часто сильно впливає на очевидність картини злочину, звідси – оцінка наслідків злочину має ситуаційний компонент, а саме – відбувається на місці та в конкретних обставинах навколишнього середовища, часу, місця (ситуації).

Наприклад, Є. М. Рожик пропонує наступну дефініцію поняття наслідків злочину. Автор формулює поняття в якості змін середовища (матерії), ідеальних відображень, результату події злочину. Ці три елементи вказують на те, що відбулося – подію злочину. Змінами матеріального середовища прийнято вважати матеріальні сліди, а ідеальними відображеннями – спогади з пам'яті, оцінки очевидців (покази свідків). Злочинним результатом події злочину, наприклад, насильницького характеру, є смерть потерпілої особи.

Залежно від значення для розслідування, наслідки вчинення злочину поділяються на основні та додаткові. Основним наслідком злочину вважається визначені в Кримінальному кодексі України суспільно-небезпечні наслідки кримінально караного діяння. В якості додаткових наслідків виступають матеріальні та ідеальні сліди, які дають можливість визначити основний наслідок вчинення злочину або доповнюють слідчу картину тими фактами, обставинами, доказами, які мають значення для розслідування.

Можна також навести приклади інших поділів. Залежно від умислу, виділяють первинні та незаплановані наслідки. Первинні, або заплановані, наслідки вчинення злочину є усвідомленими особою-злочинцем до вчинення кримінально караного діяння. Незаплановані наслідки можуть проявити себе на стадії замаху та у подальших стадіях.

Заслуговує на увагу поділ наслідків злочину за джерелом походження. У цьому контексті, виділяються наслідки: 1) спричинені самим злочинцем; 2) спричинені об'єктивними факторами навколишнього середовища. У другому випадку, це може бути втручання сил природи або наслідки біологічних процесів.

Тонкою є грань поділу наслідків на видимі та невидимі. Видимі наслідки злочину також можна назвати очевидними. До прикладів таких наслідків можна віднести справи про вбивство, крадіжку, підпал тощо. У цьому випадку наслідки вчинення кримінально караного діяння є наочними, або очевидними, проявляються у змінах матеріального середовища, заподіянні прямої шкоди, завданні збитків, знищенні або зникненні (викраденні) об'єктів, що мають матеріальну цінність і т. д. Невидимі наслідки злочину відрізняються встановленням «ідеальної» шкоди, причинно-наслідкового зв'язку, який не можна встановити за прямою шкодою матеріальному середови-

шу [4, с. 115]. Типовим прикладом є кіберзлочинність, крадіжка персональних даних (фішинг) тощо. На прикладі невидимих наслідків злочину можна продемонструвати, що змін у матеріальних речах ніби не відбулося, однак було завдано шкоди, яку можна виміряти економічно або репутаційно (нематеріально, або у розумінні завдання шкоди немайновим правам).

Наслідки злочину проявляються в матеріальному середовищі і є носіями інформації про зміну обстановки, або подію злочину. Оцінка того, з чим слідчі мають справу, відбувається на основі наслідків, адже це те, з чим правоохоронні органи зіштовхуються на місці події в першу чергу. У випадку з виявленням тіла особи, на основі цього наслідку (виявлення трупа) формуються версії (вбивство, самогубство, нещасний випадок, несподівана смерть, хвороба тощо), які доповнюються та конкретизуються новими доказами та показаннями свідків, у підсумку чого провідна версія кристалізується, а неробочі версії втрачають силу.

Прикладом наслідків також є вчинення дій на етапі посткримінальної поведінки, метою яких є приховування злочину. Це пояснюється бажанням особи уникнути покарання, через що в неї формується намір приховати сліди злочину або ліквідувати свідків. Наприклад, Відповідно до фабули справи № 216/4652/17, обвинувачені вступили у змову з метою приховання факту смерті малолітньої дитини – вихованки однієї із обвинувачених, – яка полягала в прихованні факту смерті потерпілої шляхом наруги над її тілом (спалення трупа в лісосмузі з метою уникнення відповідальності через приховання факту смерті).

Судом першої інстанції обох обвинувачених визнано винними, засуджено за вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 297, ч. 2 ст. 383, ч. 2 ст. 384 КК України із застосуванням ч. 1 ст. 70 КК України до покарання у виді позбавлення волі строком 9 років.

Судом апеляційної інстанції вирок змінено, постановлено вважати одну з обвинувачених засудженою за ч. 3 ст. 297, ч. 2 ст. 383 КК України із застосуванням ч. 1 ст. 70 КК України до покарання у виді позбавлення волі строком 7 років, а її спілника – за ч. 3 ст. 297 КК України, – до покарання у виді позбавлення волі строком 6 років.

У касаційній скарзі захисники засуджених звертали увагу на невідповідність вироків нормам процесуального законодавства, відсутність складу злочину, передбаченого ч. 3 ст. 297 КК України, просили суд переглянути рішення попередніх інстанцій.

Колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду України встановлено відповідність вироку районного суду та ухвали апеляційного суду нормам матеріального та процесуального права, залишено без змін, а касаційну скаргу – без задоволення. Зазначено, що відповідно до диспозиції ч. 1 ст. 297 КК України кримінальна відповідальність настає, зокрема, за наругу над тілом (останками, прахом) померлого або над урною з прахом померлого, а також за незаконне заволодіння тілом (останками, прахом) померлого, предметами, що знаходяться на тілі (останках, прахові) померлого [2]. З об'єктивної сторони вказаний злочин характеризується діями, які полягають у нарузі над трупом, а саме блюзнірстві, вчиненні аморальних, опоганюваних дій з тілом людини після її смерті.

З суб'єктивної сторони злочин характеризується прямим умислом. При цьому **мотиви** таких дій можуть бути різними (помста, корисливий мотив тощо) та не впливають на кваліфікацію, за виключенням наругу із хуліганських спонукань.

Приховування наслідків злочину, а також інсценування вчинення злочину, є формами протидії розслідуванню. Протидія розслідуванню не є терміном, стосовно якого у науках кримінального циклу існує однастайність думок. Раніше, під протидією розслідуванню малось на увазі, переважно, вчинення дій з метою приховування злочину і уникнення покарання. Зараз, для кращого розуміння поняття, воно наповнилося ширшим змістом і стверджується в якості навмисної систематичної діяльності, націленої на неможливість встановлення істини по справі.

Стосовно інсценування, як одного з прикладів приховування, або, в ширшому розумінні, протидії розслідуванню, варто звернути увагу на позицію Ю. П. Аленіна та В. В. Тіщенко. Дослідники визначають інсценування в якості створення злочинцем таких доказів, які в сукупності утворюють обстановку події, яка є бажаною для злочинця [1, с. 38]. Отже, інсценування володіє такими ознаками як: 1) штучність; 2) дії зацікавленої особи – злочинця та/або його пособників; 3) свідомо зміна, або викривлення, реальної обстановки, заміна штучно створеною ситуацією (більш загальною – зміна обставин або місця злочину); 4) введення слідства в оману.

Для того, щоб встановити, що слідчий має справу з інсценуванням, потрібно звертати увагу на деталі, які суперечать «логіці» події злочину, слідчій картині, виділяються серед інших слідів на місці події. Іншими словами, при інсценуванні потрібно встановити «подвійне нашарування» слідчій картині, де поверхневий шар – це те, що свідомо залишено злочинцем та/або його пособниками для введення слідства в оману, а справжній шар – це ті докази, які особи, які причетні до вчинення злочину бажали приховати. Такі негативні обставини, або фактичні дані, що порушують логіку слідчій картині, характеризуються тим, що не повинні бути присутні в слідчій картині злочину або навпаки відсутні, коли мають бути одними зі слідів злочину. Для пояснення наслідків злочину використовується поняття слідчої ситуації, за допомогою якої в узагальненому вигляді констатуються обставини справи та перспективи розслідування. У літературі можна зустріти різноманітні підходи до розуміння поняття слідчої ситуації. Один з них полягає в тому, що слідчою ситуацією є вихідні дані, коли ще невідомо, який саме злочин було вчинено. Інший підхід полягає в тому, що слідча ситуація розуміється в якості сукупності даних, що характеризують ситуацію розслідування.

Згідно з позицією Є. М. Рожика, джерелом інформації про наслідки злочину виступає результат дій особи злочинця, обстановка місця події, ідеальні відображення. Отримання слідчим початкової інформації за цими напрямками пізнання дає змогу визначитися з процесом формування слідчих версій та планування подальшого розслідування [3, с. 278–287].

Правильна оцінка наслідків вчинення злочину може допомогти у розумінні мотиву та мети злочинця. Розуміння того, навіщо особа вчиняє злочин, тісно пов'язане

з особистісним виміром караного діяння. Знаходження відповіді стосовно мотиву та мети здатне суттєво спростити розкриття злочину.

У теоретичному вимірі проблеми мотиву і мети особи злочинця існують деякі суперечності. Наприклад, у літературі залишаються непроясненими питання співвідношення понять мотиву і мети, мети і цілей вчинення злочину, мети і цілей особи злочинця. Так, можна зустріти ототожнення понять мотиву і мети, мети як загально-го, а цілей – як частини поняття мети, ототожнення цілей вчинення злочину і цілей злочинця (наприклад, деякі цілі злочинця можуть залишатися недосягнутими) тощо.

Висновки. Виконання поставлених цілей злочинцем завжди має відносну повноту, адже залишається об'єктивно пересторога в тому, що завдання (цілі злочинця) можуть не бути виконані повністю (часткове досягнення мети та завдань) або виникнуть наслідки, яких злочинець не передбачив. Типовими прикладами є завдання тяжких або особливо тяжких тілесних ушкоджень, які призвели до смерті особи, коли злочинець не мав за мету заподіяння смерті, або викриття злочинця очевидцями, або навіть зустріч з представниками правоохоронних органів поблизу місця вчинення злочину, яке поспішно залишає особа-злочинець.

У свідомості злочинця також залишається простір для сумнівів, оскільки він розуміє, що вчиняє злочин, отже, завжди існуюватимуть об'єктивні фактори, які протидіятимуть встановленню ідеальної ситуації, якої у своїй уяві прагне особа-злочинець (вчинити злочин без жодних наслідків для власного благополуччя). Таким чином, мета та наслідки злочину майже ніколи не збігаються в повному обсязі, як суб'єктивно (з точки зору злочинця), так і на практиці, оскільки існує велика кількість факторів, яких злочинець не може контролювати. Особа може вважати досягнутою головну мету вчинення злочину, однак небажаними – його наслідки. Варто додати, що досягнення головної мети злочину породжує одразу декілька наслідків, які класифікуються за різними критеріями, через що об'єктивно збільшується ймовірність настання небажаних наслідків для злочинця.

Література

1. Аленін Ю.П., Тищенко В.В. Особливості розслідування тяжких злочинів проти особи. О.: А.О. Бахва, 1996. 112 с.
2. Постанова ККС ВС від 01 грудня 2022 року у справі № 216/4652/17. <https://opendatabot.ua/court/107706697-4746df808fb1cf15621747b80e917683>;
3. Рожик Є.М. Класифікація наслідків злочину: криміналістичний аспект. *Юридичний вісник*, 2020, № 6. С. 278–287.
4. Рожик Є.М. Наслідки злочину як об'єкт криміналістичного аналізу. Дис.к.ю.н. О.: НУ «ОЮА», 2021. 229 с.

Анотація

Гупалюк А. С. Криміналістичний аналіз наслідків і результатів вчинення злочину для визначення його мети. – Стаття.

У статті проаналізовано наслідки вчинення злочину, їх значення для процесу розслідування, аналіз слідчої ситуації та їх співвідношення з мотивом вчинення злочину. Наслідками злочину є об'єктивні зміни (навколишнього середовища) та суб'єктивні відображення, або ідеальні сліди, утворені внаслідок вчинення злочину, і містять інформацію про слідову картину та злочинний результат. Така інформація може бути використана в якості доказу

або для коригування, орієнтації розслідування. При класифікації наслідків можна брати до уваги і ситуаційні особистісні, або індивідуальні, аспекти. Втім, у цьому випадку визначення наслідків за їх співвідношенням з індивідуальністю особи злочинця є тонкою гранню між об'єктивністю та інтерпретацією слідчого. Наслідки пов'язані зі способом вчинення злочину. Способом виступає комплекс прийомів, що їх використовує злочинець з метою реалізації свого задуму. Спосіб вчинення злочину має на увазі певну послідовність дій, які злочинець вчиняє задля реалізації свого наміру. Послідовність дій не завжди є узгодженою, однак зазвичай слугує єдиній (злочинній) меті, що обумовлює внутрішній зв'язок та цілісність послідовності дій, подій. Настання посткримінальної поведінки має точкою відліку момент після того, як відбувся злочин (відбулася подія злочину, пройшла ситуація злочину). Етап посткримінальної поведінки настає після настання злочинного результату або після вчинення дій злочинцем, які він бажав вчинити для реалізації злочинної мети (отримання злочинного результату, наслідків). Основними прийомами приховування слідів вчинення злочину є: 1) приховування слідів; 2) повне або часткове знищення доказів; 3) маскуванню; 4) фальсифікація; 5) інсценування. За характером шкоди злочинні наслідки поділяються на матеріальні та нематеріальні. Перші мають своє відображення в об'єктах матеріального світу, себто, речах, предметах, об'єктах, речовинах, рідинах тощо. Нематеріальні наслідки злочину становлять реальну шкоду або загрозу нанесення/завдання такої шкоди, і мають ідеальний вираз, що, не маючи безпосереднього прояву у зміні об'єктів речового світу, становлять небезпеку для суспільних відносин, майнових або особистих немайнових прав громадян.

Ключові слова: злочин, наслідки злочину, результати злочину, співвідношення наслідків та мети злочину, класифікація наслідків, процес розслідування.

Summary

Hupaliuk A. S. Forensic analysis of the consequences and results of a crime to determine its purpose. – Article.

The article analyzes the consequences of committing a crime, their significance for the investigation process, analysis of the investigative situation and their correlation with the motive for committing the crime. The consequences of a crime are objective changes (of the environment) and subjective reflections, or ideal traces formed as a result of the commission of a crime, and contain information about the trace pattern and the criminal result. Such information can be used as evidence or to adjust and guide the investigation. When classifying consequences, situational personal or individual aspects can be taken into account. However, in this case, determining the consequences based on their relationship with the personality of the criminal is a fine line between objectivity and the interpretation of the investigator. The consequences are related to the way the crime was committed. The method is a set of techniques used by the criminal to implement his plan. The method of committing a crime implies a certain sequence of actions that the criminal performs in order to realize his intention. The sequence of actions is not always consistent, but usually serves a single (criminal) purpose, which determines the internal connection and integrity of the sequence of actions and events. The onset of post-criminal behavior has as its point of reference the moment after the crime has occurred (a crime has occurred, a crime situation has passed). The stage of post-criminal behavior occurs after the occurrence of a criminal result or after the criminal has committed actions that he wanted to carry out in order to realize a criminal goal (obtaining a criminal result, consequences). The main methods of hiding the traces of a crime are: 1) hiding the traces; 2) complete or partial destruction of evidence; 3) masking; 4) falsification; 5) staging. According to the nature of the damage, criminal consequences are divided into material and non-material. The first are reflected in the objects of the material world, that is, things, objects, objects, substances, liquids, etc. Intangible consequences of a crime constitute real damage or the threat of causing/inflicting such damage, and have an ideal expression that, without having a direct manifestation in the change of objects of the material world, pose a danger to social relations, property or personal non-property rights of citizens.

Key words: crime, consequences of the crime, the results of the connection, correlation between the consequences and the purpose of the crime, classification of consequences, investigation process.